O‘QITUVCHINING KASBIY KOMPETENSIYASINING SHAXSIY KOMPONENTI

Ilmiy rahbar **Ernazarova Munisxon Jo’raqulovna**
https://orcid.org/0009-0001-6591-7480
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Tabiiy fanlar fakulteti biologiya yo‘nalishi 2-bosqich talabalari
Baxromova Muxlisa Orif qizi
bakhromovamuxlisa06@gmail.com
Halimbetova Hamida Bahtiyor qizi
hamidaxalimbetova@gmail.com
Qurolova Iroda Sunnat qizi
irodaqurolova454@gmail.com

Annotatsiya:Ushbu maqolada o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblangan shaxsiy komponentning mazmun-mohiyati, tuzilmasi va pedagogik faoliyatdagi o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.Shaxsiy komponent doirasida o‘qituvchining individual-psixologik xususiyatlari, axloqiy qadriyatlari, motivatsiyasi, kommunikativ qobiliyatlari hamda o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan intilishi yoritiladi. Maqolada zamonaviy ta’lim sharoitida pedagog shaxsiga qo‘yilayotgan yangi talablar, uning kasbiy yetukligini ta’minlovchi omillar va shaxsiy sifatlarning shakllanish jarayoni keng tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar:kasbiy kompetensiya, shaxsiy komponent, pedagog shaxsi, individual xususiyatlar, motivatsiya, axloqiy qadriyatlar, kommunikativ qobiliyat, refleksiya, o‘z-o‘zini rivojlantirish, pedagogik mahorat, kasbiy rivojlanish, innovatsion yondashuv.

Аннотация: В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируется сущность, структура и место личностного компонента в педагогической деятельности, который является важной составляющей профессиональной компетенции учителя. В рамках личностного компонента освещаются индивидуально-психологические особенности, нравственные ценности, мотивация, коммуникативные способности и стремление учителя к саморазвитию. В статье подробно анализируются новые требования, предъявляемые к личности педагога в условиях современного образования, факторы, обеспечивающие его профессиональную зрелость, и процесс формирования личностных качеств.

Ключевые слова:профессиональная компетенция, личностный компонент, личность педагога, индивидуальные особенности, мотивация, нравственные ценности, коммуникативные способности, рефлексия, саморазвитие, педагогическое мастерство, профессиональное развитие, инновационный подход.

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the content, structure, and role in pedagogical activity of the personal component, which is considered an important component of a teacher's professional competence. Within the framework of the personal component, the teacher's individual-psychological characteristics, moral values, motivation, communicative abilities, and desire for self-development are highlighted. The article provides a comprehensive analysis of the new requirements imposed on the teacher's personality in modern

educational environments, the factors ensuring their professional maturity, and the process of forming personal qualities.

Keywords:professional competence, personal component, teacher's personality, individual characteristics, motivation, moral values, communicative ability, reflection, self-development, pedagogical mastery, professional development, innovative approach.

Kirish:Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi shaxsining kasbiy kompetensiyasi ta’lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaralmoqda. Bugungi globallashuv jarayonlari, raqamli texnologiyalarning tez sur’atlarda rivojlanishi hamda ta’lim muhitidagi o‘zgarishlar o‘qituvchidan nafaqat chuqur ilmiy bilim, balki yuksak shaxsiy va kasbiy sifatlarni ham talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi tarkibida shaxsiy komponent alohida o‘rin egallaydi.Shaxsiy komponent o‘qituvchining ichki dunyosi, uning qadriyatlari, motivatsiyasi, axloqiy fazilatlari, mas’uliyati, o‘z-o‘zini anglash va o‘z ustida ishlash qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Bu komponent pedagogning kasbiy faoliyatida muhim rol o‘ynab, uning o‘quvchilar bilan munosabatlari, ta’lim jarayonidagi faolligi va pedagogik yondashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Chunki o‘qituvchining shaxsiy sifatlari uning kasbiy mahoratini to‘ldiradi va ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘qituvchining shaxsiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Zamonaviy o‘quvchi shaxsiga individual yondashuv, innovatsion metodlardan foydalanish hamda raqamli ta’lim muhitida samarali faoliyat yuritish o‘qituvchidan yuqori darajadagi shaxsiy tayyorgarlikni talab qiladi. Shu sababli, o‘qituvchining shaxsiy komponentini shakllantirish va rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi — o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasida shaxsiy komponentning o‘rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan yoritish, uning asosiy tarkibiy qismlarini tahlil qilish hamda uni rivojlantirishga doir pedagogik yondashuvlarni aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida shaxsiy komponentning pedagogik faoliyatdagi o‘rni, uning kasbiy rivojlanishga ta’siri hamda zamonaviy ta’lim sharoitida shakllanish xususiyatlari ko‘rib chiqiladi.Shu bilan birga, o‘qituvchining shaxsiy kompetensiyasini rivojlantirishda refleksiya, o‘z-o‘zini baholash, motivatsion omillar va kasbiy qadriyatlarning ahamiyati ham alohida tahlil etiladi. Mazkur yo‘nalishda olib borilayotgan ilmiy izlanishlar ta’lim sifatini oshirish va pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.Shuningdek, o‘qituvchining shaxsiy komponentini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar, innovatsion metodlar hamda refleksiv faoliyatning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini kompleks rivojlantirish hamda ta’lim sifatini oshirishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism:O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi murakkab va ko‘p komponentli tizim bo‘lib, u bir necha tarkibiy qismlardan iborat. Ular orasida shaxsiy komponent alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan u pedagogning ichki dunyosi, shaxsiy qarashlari, axloqiy pozitsiyasi va kasbiy faoliyatga munosabatini belgilaydi. Shaxsiy komponent o‘qituvchining kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini ta’minlovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Shaxsiy komponentning birinchi muhim elementi bu motivatsiyadir. O‘qituvchining kasbga bo‘lgan ichki qiziqishi, bolalar bilan ishlashga bo‘lgan intilishi va o‘z faoliyatidan qoniqish hissi uning kasbiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Kuchli motivatsiyaga ega o‘qituvchi o‘z ustida muntazam ishlaydi, yangi pedagogik texnologiyalarni o‘rganadi va ta’lim jarayoniga ijodiy

yondashadi. Aksincha, motivatsiya past bo‘lgan pedagogda kasbiy sustlik va befarqlik kuzatilishi mumkin.

Ikkinchi muhim jihat — axloqiy qadriyatlar tizimidir. O‘qituvchi jamiyatda yuksak ma’naviy mezonlarga ega shaxs sifatida namoyon bo‘lishi lozim. Halollik, adolat, mas’uliyat, hurmat va insonparvarlik kabi fazilatlar uning shaxsiy komponentini tashkil etadi. Ushbu qadriyatlar o‘quvchilar bilan munosabatlarda ijobiy muhit yaratadi va tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi.Shuningdek, shaxsiy komponent tarkibida o‘z-o‘zini anglash va refleksiya muhim o‘rin tutadi. O‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qila olishi, o‘z kuchli va zaif tomonlarini anglab yetishi hamda doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi zarur. Refleksiya orqali pedagog o‘z pedagogik uslublarini takomillashtiradi, xatolarini aniqlaydi va ularni bartaraf etishga intiladi. Zamonaviy ta’lim sharoitida bu jarayon kasbiy rivojlanishning ajralmas qismi hisoblanadi.Yana bir muhim komponent — emotsional barqarorlik va psixologik tayyorgarlikdir. O‘qituvchi turli murakkab pedagogik vaziyatlarda o‘zini tuta bilishi, stressga bardoshli bo‘lishi va ijobiy kayfiyatni saqlay olishi lozim.

Emotsional barqarorlik o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatishda va sinfda sog‘lom psixologik muhit yaratishda muhim rol o‘ynaydi.Shaxsiy komponentning yana bir tarkibiy qismi kommunikativ qobiliyatlardir. O‘qituvchi o‘z fikrini aniq va ravon ifoda eta olishi, o‘quvchilarni tinglay bilishi, ularning fikrlariga hurmat bilan yondashishi kerak. Bu esa muloqot madaniyatining shakllanishiga va ta’lim jarayonining samaradorligiga bevosita ta’sir qiladi.Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchining shaxsiy komponenti raqamli muhit bilan ham chambarchas bog‘liq bo‘lib bormoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, onlayn ta’lim jarayonlarida faol ishtirok etish va raqamli etikaga rioya qilish ham pedagogning shaxsiy kompetensiyasining muhim qismiga aylanmoqda. Bu esa o‘qituvchidan nafaqat texnik bilim, balki yuqori darajadagi mas’uliyat va madaniyatni ham talab etadi. Shaxsiy komponentni rivojlantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, refleksiv yondashuv, interaktiv metodlar hamda uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimi o‘qituvchining shaxsiy sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar o‘qituvchini faqat bilim beruvchi emas, balki o‘z ustida ishlaydigan, doimiy rivojlanayotgan shaxs sifatida shakllantiradi.

Shuni ta’kidlash lozimki, shaxsiy komponent kasbiy kompetensiyaning boshqa tarkibiy qismlari — metodik, kommunikativ va innovatsion komponentlar bilan uzviy bog‘liqdir. Ularning uyg‘unligi o‘qituvchining umumiy kasbiy salohiyatini belgilaydi. Agar shaxsiy komponent yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa, boshqa komponentlarning samaradorligi ham pasayishi mumkin.O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasida shaxsiy komponent markaziy o‘rinlardan birini egallaydi.

Adabiyotlar tahlili:O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi va uning shaxsiy komponenti muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o‘rganilgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda kasbiy kompetensiya ko‘pincha o‘qituvchining bilim, ko‘nikma, malaka hamda shaxsiy sifatlarining yaxlit tizimi sifatida talqin qilinadi. Ushbu tizimda shaxsiy komponent pedagogning kasbiy faoliyatini belgilovchi ichki psixologik va axloqiy asos sifatida alohida o‘rin egallaydi.Mahalliy va xorijiy olimlarning tadqiqotlarida o‘qituvchining shaxsiy sifatlari uning pedagogik mahoratini shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanligi ta’kidlanadi. Xususan, pedagogning motivatsiyasi, qadriyatlar tizimi, mas’uliyat hissi va o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilishi uning kasbiy faoliyat samaradorligini oshirishi ilmiy jihatdan asoslab

berilgan. Tadqiqotchilar fikricha, o‘qituvchi shaxsiy jihatdan yetuk bo‘lmas ekan, uning metodik va kommunikativ kompetensiyasi ham to‘liq namoyon bo‘lmaydi.

Shuningdek, ilmiy manbalarda refleksiya tushunchasi shaxsiy komponentning muhim elementi sifatida ko‘rib chiqiladi. Refleksiya orqali o‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi, xatolarini anglaydi va ularni tuzatish yo‘llarini izlaydi. Bu jarayon kasbiy rivojlanishning uzluksizligini ta’minlaydi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda refleksiv yondashuv o‘qituvchining o‘zini anglash darajasini oshiruvchi asosiy mexanizm sifatida e’tirof etiladi.Xorijiy adabiyotlarda (jumladan, Yevropa va AQSh pedagogik maktablarida) o‘qituvchining shaxsiy kompetensiyasi “life-long learning” — ya’ni umrbod o‘qish va rivojlanish konsepsiyasi bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Bu yondashuvga ko‘ra, pedagog doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi, yangi bilim va texnologiyalarni egallashi lozim. Shaxsiy komponent aynan shu uzluksiz rivojlanish jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida qaraladi.

Mahalliy olimlar tadqiqotlarida esa o‘qituvchining shaxsiy fazilatlari milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya va pedagogik etikaga bog‘liq holda tahlil qilinadi. Bu yondashuvda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi va ma’naviy yetakchi sifatida qaraladi. Shu sababli uning shaxsiy komponenti axloqiy me’yorlar va milliy tarbiya tamoyillari bilan uzviy bog‘liq ekani ta’kidlanadi.Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasida shaxsiy komponent markaziy ahamiyatga ega bo‘lib, u pedagogning kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy ichki omil hisoblanadi. Shu bilan birga, ushbu komponentni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

XULOSA

O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi murakkab va ko‘p qirrali tizim bo‘lib, uning tarkibida shaxsiy komponent alohida o‘rin egallaydi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib aytish mumkinki, aynan shaxsiy komponent pedagogning kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilovchi ichki asos bo‘lib xizmat qiladi. U o‘qituvchining motivatsiyasi, qadriyatlar tizimi, axloqiy fazilatlari, refleksiv qobiliyati, emotsional barqarorligi hamda kommunikativ madaniyatini o‘z ichiga oladi.Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shaxsiy komponent yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa, o‘qituvchining metodik, kommunikativ va innovatsion kompetensiyalari ham to‘liq namoyon bo‘lmaydi. Demak, pedagogning kasbiy samaradorligi bevosita uning shaxsiy sifatlariga bog‘liqdir. Ayniqsa, zamonaviy ta’lim sharoitida o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, yo‘naltiruvchi va motivator sifatida ham faoliyat yuritadi. Bu esa uning shaxsiy yetukligini yanada muhim qiladi.

Shuningdek, tadqiqot davomida shaxsiy komponentni rivojlantirishda refleksiya, o‘z-o‘zini baholash, uzluksiz kasbiy rivojlanish va innovatsion yondashuvlarning o‘rni katta ekanligi aniqlandi. O‘qituvchi doimiy ravishda o‘z ustida ishlashi, o‘z faoliyatini tahlil qilishi va yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirib borishi zarur. Bu jarayon uning kasbiy kompetensiyasini yanada mustahkamlaydi.O‘qituvchining kasbiy kompetensiyasida shaxsiy komponent markaziy ahamiyatga ega bo‘lib, u pedagogik faoliyatning sifati va samaradorligini belgilaydi. Shu sababli, ta’lim tizimida o‘qituvchilarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlarni yo‘lga qo‘yish, ularni kasbiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash va uzluksiz rivojlanish imkoniyatlarini yaratish muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2.Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi.* – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
3.Zimnyaya I.A. *Pedagogik psixologiya.* – Moskva: Logos, 2004.
4.Leontyev A.N. *Faoliyat, ong, shaxs.* – Moskva: Politizdat, 1977.
5.Vygotskiy L.S. *Pedagogik psixologiya asoslari.* – Moskva: Pedagogika, 1991.
6.Selevko G.K. *Zamonaviy ta’lim texnologiyalari.* – Moskva: Narodnoe obrazovanie, 1998.
7.Polat E.S. *Ta’limda yangi pedagogik va axborot texnologiyalari.* – Moskva: Akademiya, 2008.
8.Andreeva G.M. *Ijtimoiy psixologiya.* – Moskva: Aspekt Press, 2001.
9.Klarin M.V. *Innovatsion pedagogik tizimlar.* – Moskva: Nauka, 2005.
10.UNESCO. *Teacher Professional Development.* – Paris, 2019